

نقد و ارزیابی جایگاه ابعاد و مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

دکتر رضا جعفری هرندی*

رضا وفائی**

میکائیل علی پور***

چکیده

پژوهش حاضر با هدف نقد و ارزیابی جایگاه ابعاد و مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش صورت پذیرفته است. روش پژوهش توصیفی از نوع تحلیل محتوا است. جامعه پژوهشی، شامل متن سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مصوب آذر ماه ۱۳۹۰ می‌باشد که با توجه به ماهیت موضوع و محدودیت جامعه پژوهشی، از نمونه‌گیری صرف نظر شده و کل آن مورد بررسی و تحلیل واقع شد. ابزار اندازه‌گیری، سیاهه تحلیل محتوای محقق ساخته بوده است که پس از مطالعه و بررسی منابع نظری در حوزه قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران جهت بررسی سند تحول بنیادین تهیه شد. داده‌ها با استفاده از شاخص‌های توصیفی در فرایند تحلیلی آنتروپی شانون مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. عمده‌ترین یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که در مجموع ۲۲۶ مرتبه به مؤلفه‌های قدرت نرم توجه شده که میزان تراکم آن در بخش هدف‌های عملیاتی و راهکارها با ۷۵ فراوانی و ۳۳/۲ درصد زیاد و در بخش‌های بیانیه مأموریت و چارچوب نهادی و نظام اجرایی تحول بنیادین با ۷ فراوانی و ۳/۱ درصد کم است. در بین ابعاد مورد بررسی، بعد سیاسی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۸۹۰ و ضریب اهمیت ۰/۲۷۵ بیش‌ترین و بعد علمی و فناوری با میزان بار اطلاعاتی ۰/۶۷۸ و ضریب اهمیت ۰/۲۱۰ کمترین توجه را به خود اختصاص داده‌اند.

واژگان کلیدی: قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، ابعاد و مؤلفه‌ها، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، تحلیل محتوا، آنتروپی شانون.

□ تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۸/۱۰

□ تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۱/۱۷

* نویسنده مسئول. دانشیار برنامه‌ریزی درسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه قم، قم، ایران r.jafarih@qom.ac.ir

** دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، تهران، ایران vafaeireza10@gmail.com

*** دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، تهران، ایران me.alipoor2014@gmail.com

با پیروزی انقلاب و به خطر افتادن منابع قدرت‌های استکباری، نظام نوپای اسلامی با حجم گسترده‌ای از تهدیدات دشمن در حوزه سخت، از قبیل راه‌اندازی جنگ داخلی، تشکیل و تقویت گروهک‌های ضد انقلاب در داخل و خارج از کشور، کودتای نافرجام نوژه، واقعه طبس، جنگ تحمیلی و ... روبرو شد که با رهبری هوشمندانه امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) پیروزمندانه از این کارزار بیرون آمد (علیخانی، ۱۳۸۷: ۲۸). ناکامی راهبرد سخت و نیمه سخت غرب در مواجهه با نظام اسلامی ایران باعث شد تا طراحان و نظریه پردازان نظام سلطه برای مقابله با قدرت رو به رشد و اعتلای این نظام راهبرد جنگ نرم را طراحی و پیاده کنند (جعفرزاده، حسینی و جاهد، ۱۳۹۳: ۱۳۵). جنگ نرم برای اولین بار به صورت رسمی توسط جوزف نای^۱ در نشریه آتلانتیک در مقاله‌ای با عنوان مفهوم قدرت نرم به شکل یک نظر مطرح شد (نای، ۱۹۹۰: ۱۲).

جنگ نرم که در برابر جنگ سخت به کار می‌رود، دارای تعریف واحدی نیست که مورد پذیرش همگان باشد، و تلقی و برداشت افراد، جریان‌ها و دولت‌های گوناگون از جنگ نرم تا حدی متفاوت است. گروهی جنگ نرم استفاده طراحی شده از تبلیغات و ابزارهای مربوط به آن، برای نفوذ در مختصات فکری دشمن با توسل به شیوه‌هایی می‌دانند که موجب پیشرفت مقاصد امنیت ملی مجری می‌شود (کالینز، ترجمه کوروش بایندر، ۱۳۷۰: ۴۸۷) برخی دیگر تلاش برنامه‌ریزی شده برای استفاده از ابزارها و روش‌های تبلیغی، رسانه‌ای، سیاسی و روان‌شناختی، برای تأثیر نهادن بر حکومت‌ها، گروه‌ها و مردم کشورهای خارجی به‌منظور تغییر نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتارهای آنان را جنگ نرم می‌دانند. بعضی، استفاده یک کشور از قدرت نرم برای دستکاری افکار عمومی کشور آماج و تغییر ترجیحات، نگرش‌ها و رفتارهای سیاسی آنان را جنگ نرم می‌دانند (نای^۲، ۲۰۰۴: ۳).

جنگ نرم یک جنگ واقعی است که بسیار پیچیده تر و خطرناک تر از جنگ سخت است. زمانی که دشمن نتوانست با راهبرد سخت، اهداف کلان خود که عبارت‌اند از مهار، تغییر رفتار و تغییر ساختار حاکمیت را تحصیل نماید؛ جنگ نرم را به‌منظور دستیابی به این اهداف طراحی نمود (سراج، ۱۳۹۰، به نقل از حاج

1. Joseph Nye
2. Nye

حسینی، ۱۳۹۱: ۱۷۵). مهمترین تمایز جنگ نرم، محسوس و عینی نبودن تلفات است که به همین دلیل هم مورد غفلت خواص قرار می‌گیرد. هرچند امروزه دشمن به دلیل اهمیت کوتاه کردن زمان برای حصول اهداف خود، ترکیبی از راهبرد سخت و نرم را تحت عنوان قدرت هوشمند به میدان آورده است، ولی به نظر می‌رسد پیروزی وی در جنگ نرم مقدمه فتوحات جنگ سخت دیگری خواهد بود؛ چرا که در جنگ نرم بر اساس سناریوهای براندازی، دشمن به دنبال تزلزل از درون به واسطه ایجاد نارضایتی در مردم، تغییر باورها، تهاجم فرهنگی، ترویج اباحه‌گری، عادی سازی مفاهیم غیر دینی است (حاج حسینی، ۱۳۹۱: ۱۷۵). امروزه جنگ نرم، مؤثرترین، کارآمدترین، کم هزینه ترین، خطرناک ترین و پیچیده ترین نوع تهدید علیه ارزش‌ها و امنیت ملی یک کشور است. چون می‌توان با کمترین هزینه، با حذف لشکرکشی و از بین بردن مقاومت‌های فیزیکی به اهداف رسید. این نوع جنگ خطرناک است؛ زیرا با باورها، ارزش‌ها، عواطف و احساسات، یک ملت ارتباط دارد. نمونه‌های فراوانی از کاربرد جنگ نرم در تاریخ وجود دارد. حمایت آشکار از صدهای مخالف نظام جمهوری اسلامی ایران از سوی بالاترین سطوح تصمیم‌گیری در آمریکا، مخدوش و بد نام کردن چهره جمهوری اسلامی در خارج از کشور از راه‌های گوناگون، دخالت گسترده در امور داخلی ایران در زمینه انتخابات، حقوق بشر، زنان، رسانه‌ها و مذاهب، تبلیغ و ترویج دوگانگی حاکمیت در ایران، فعالسازی و حمایت از شبکه‌های رسانه‌ای ضدایرانی مصداق این نوع جنگ است (ضیایی‌پرور، ۱۳۸۴: ۲۷۰-۲۸۵).

مهم ترین هدف جنگ نرم تسخیر جغرافیای فرهنگی به جای جغرافیای طبیعی است و برای نیل به این هدف طراحان جنگ نرم از روش‌های گفتاری، رفتاری و شبکه‌ای و فونونی چون فرافکنی، فریب، برجسته سازی، نام گذاری معکوس استفاده می‌کنند (یوسف زاده و بختیار، ۱۳۹۲: ۳۳). جنگ نرم واقعیتی انکارناپذیر است. موضوعی که اکنون اکثر جامعه به آن اذعان دارند و در جهت اجرایی کردن آن برنامه‌ها و راهبردهای گوناگون تدوین کرده و بودجه‌های زیادی صرف می‌کنند. شاخصه جنگ نرم استفاده از ابزارهای فکری و فرهنگی است. به عبارت دیگر جنگ نرم در پی از پای درآوردن اندیشه و تفکر جامعه هدف است تا حلقه‌های فکری و فرهنگی آن را سست کند و با

بمباران خبری و تبلیغاتی در نظام سیاسی اجتماعی حاکم تزلزل و بی ثباتی تزریق کند. نای (۲۰۰۴) معتقد است که جنگ نرم شیوه جدیدی است که یک اقدام کننده بدون استفاده از زور به خواسته‌هایش جامه عمل می‌پوشاند. جنگ نرم مستلزم برخورداری از قدرت نرم است که قدرت نرم خود واجد دو توانمندی ویژه جذب و متقاعدسازی و ارضای ایدئولوژیک است. می‌توان گفت، جنگ نرم یک اقدام پیچیده و پنهان متشکل از عملیات‌های سیاسی، فرهنگی و اطلاعاتی برای ایجاد تغییرات دلخواه و مطلوب در کشورهای هدف است که تأثیرگذاری آن بیشتر؛ پنهان، غیر ملموس، فرهنگی و دائمی است و به حاکم شدن رسانه‌های صوتی، تصویری، مجازی و دیجیتالی بر زندگی روزمره مردم منجر می‌شود (یوسف‌زاده و بختیار، ۱۳۹۲: ۳۷).

ساندرس^۱ (۱۳۸۲) مهم‌ترین هدف‌های جنگ نرم آمریکا و دنیای غرب در سایر کشورها را تغییر ایدئولوژی حاکم، کاهش مشارکت سیاسی مردم، القای ناکارآمدی حکومت، تغییر هویت دینی و ملی شهروندان از طریق تخریب پیشینه تاریخی آنان، دستکاری افکار عمومی در جهت خواسته‌های خود و علیه نظام حاکم، کاهش انسجام اجتماعی، کاهش انسجام حاکمیت، تغییر ارزش‌های جامعه و ایجاد استحاله فرهنگی، تغییر الگوی سیاسی حاکم و تقویت واگرایی قومی بر شمرند (نقیب‌السادات، ۱۳۸۷: ۲). دشمن در جنگ نرم بنیان‌های فکری، اعتقادی و ایمانی مردم را نشانه رفته و در تلاش است با تضعیف و نابودی آن‌ها به اهداف خود دست یابد (احمدزاده کرمانی، ۱۳۸۸: ۴۳). مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در دیدار مردم کردستان در سال ۱۳۸۸ فرمودند «نگذارید دشمن مثل موریانه به جان پایه‌های فکری و اعتقادی و ایمانی مردم بیفتد و آن‌ها را دچار رخنه کند». ایشان یادآور شدند در دو دهه بعد از دوران جنگ تحمیلی و هشت سال دفاع مقدس مهمترین راهبرد دشمن علیه جمهوری اسلامی ایران، جنگ نرم با ادبیات مختلف (تهاجم فرهنگی، یورش فرهنگی، ناتوی فرهنگی و در نهایت جنگ نرم) بوده است. بر این اساس ایشان همواره به ضرورت شناخت، آگاه‌سازی جامعه، نخبگان کشور، افزایش قابلیت‌ها، توان مقابله و پیش‌دستی تأکید داشته‌اند (نائینی، ۱۳۸۹؛ قنبری، زیوری رحمان و شکوهی مقدم، ۱۳۹۱: ۵۴).

جنگ نرم دارای ابعادی است. طهماسبی پور (۱۳۹۰) اعتقاد دارند که بعد فرهنگی مهم‌ترین بعد جنگ نرم است. فرهنگ هر قوم و آیینی و به تعبیر دیگر؛ فرهنگ هر ملت و کشوری، در برگیرنده باورها، ارزش‌ها، آداب و رسوم و بایدها و نبایدهایی است که به‌عنوان زیربنای اصلی هویت آن کشور به‌شمار می‌آید. بنابراین از جمله اهداف بعد فرهنگی جنگ نرم، به حاشیه راندن فرهنگ ملی و دینی جوامع و ملت‌هاست تا با حاکم کردن فرهنگ لیبرال دموکراسی در راستای فرهنگ سازی جهانی، خواسته‌های خود را در تمام ابعاد تأمین کنند و در عمل، اداره کشورها و به تعبیر صحیح‌تر، اداره امور جهان را به دست گیرند. این عمل (جای‌گزینی فرهنگ بیگانه با فرهنگ خودی) به شکلی هوشیارانه که بتواند یک ملت و جامعه را نسبت به فرهنگ خود بیگانه، و مطیع غرایز بیگانگان کند، عمدتاً «تهاجم فرهنگی» محسوب می‌شود. نتیجه چنین اقدامی استحاله فرهنگی و تغییر هویت است.

دومین بعد جنگ نرم بعد اجتماعی است (احمدی، ۱۳۹۵: ۱۱). از جمله مؤلفه‌های بعد اجتماعی، کنش‌های اجتماعی، روابط و تعاملات، آداب و رسوم و رفتارهای جمعی است. عاملان جنگ نرم در پی آن هستند تا بر هویت مردم جامعه، انسجام اجتماعی، روحیه ملی، سرمایه اجتماعی، الگوهای رفتاری و دلبستگی ملی تأثیر بگذارند (عیوضی، میرشاه ولایتی و نظری زاده، ۱۳۹۲: ۹). مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در دیدار با اعضای محترم مجلس خبرگان رهبری در ۱۳۸۸/۷/۲ در این باره فرمودند: «یکی از کارهای دشمن این است که نقاط ضعف کوچکی که حتماً وجود دارد، بزرگ کنند یا نقاط ضعف را بزرگ‌نمایی کنند؛ یعنی نقاط ضعف را چند برابر آنچه که هست نشان بدهند؛ تلقی‌های بدبینانه نسبت به نظام را گسترش بدهند. به زور می‌خواهند یأس را به جامعه القا کنند. وقتی یأس وارد جامعه شد، جامعه از پویایی خواهد افتاد؛ افراد مبتکر، افراد نخبه، افراد جوان و پرنشاط، منزوی می‌شوند، مشارکت‌ها کم می‌شود، پویایی جامعه از دست می‌رود. این یکی از خطوط کاری دشمن است. یکی از شگردهای مورد استفاده در بعد اجتماعی جنگ نرم مهندسی اختلال‌آمیز هنجارهای اجتماعی است. هنجار یک نوع شیوه رفتار اجتماعی در فعالیت‌های مشترک و کنش‌های متقابل و همچنین زندگی فردی است. هنجار اجتماعی چند مشخصه دارد: قاعده و استاندارد رفتار

اجتماعی، تنظیم روابط اجتماعی، فعالیت مشترک و کنش اجتماعی، رعایت کردن اکثریت و مجازات در صورت رعایت نکردن است (رفیع پور، ۱۳۹۲: ۱۸۲). هنجارها دارای نیرویی فوق العاده و غیرقابل تصور هستند که بر فرد و اراده او تحمیل می‌شود (گیدنز، ۱۳۸۷). اهمیت و کارکرد بسیار چشمگیر هنجارهای اجتماعی در جامعه سبب گردیده است که طراحان جنگ نرم ایجاد اختلال در آن را به عنوان یکی از اهداف بسیار مهم خود قرار دهند. مهم‌ترین تهدید امنیتی در موضوع هنجارها در جنگ نرم «اختلال هنجاری» است. این اختلال را در قالب پنج نوع «قطبی شدن هنجاری»، «تضاد هنجاری»، «ناپایداری یا تناقض منطقی هنجاری»، «ضعف هنجاری» و «بی هنجاری یا فقدان قواعد هنجاری» می‌توان توضیح داد. ماه پیشانیان (۱۳۸۹) بر آن است که قطبی شدن هنجاری به معنای آن است که نیمی از جمعیت جامعه‌ای معین و به خصوص، بیش از حد متوسط تحت فشار هنجار مورد نظر هستند و نیم دیگر کمتر از حد متوسط. قطبی شدن هنجاری در برابر وضعیت نرمال هنجاری قرار دارد. در وضعیت نرمال، بیشتر جمعیت جامعه، متوسط فشار هنجار مورد نظر را احساس می‌کنند. در چنین وضعیتی میزان تعهد و علاقه نسبت به هنجار در بخش اعظمی از جمعیت، امری داخلی یا درونی شده محسوب می‌گردد. تضاد هنجاری دومین نوع از اختلالات هنجاری است. قطبی شدن هنجاری می‌تواند زمینه ساز تضاد هنجاری باشد. در وضعیت تضاد هنجاری، دو هنجار یا دو مجموعه هنجار متضاد وجود دارند، اعضای جامعه به صورت دیجیتالی به دو گروه تقسیم می‌شوند و هر گروه در دو فضای هنجاری متفاوت سیر می‌کنند. به بیان هندسه تحلیلی، این دو فضا یا دو صفحه عمود بر یکدیگرند. نیروی هنجاری که در این دو صفحه متعامد به وجود می‌آید، به دلیل اینکه بردار نیروها معکوس یکدیگرند، همدیگر را کمابیش خنثی می‌سازند. ناپایداری هنجاری سومین نوع از اختلالات هنجاری است که به معنای تناقض منطقی میان دو یا چند هنجار در یک نظام هنجاری است. این اختلال هنجاری عموماً از طریق اشاعه هنجارهای ناهماهنگ از سوی نظام سیاسی، نیروهای سیاسی و جامعه مدنی پدید می‌آید. ضعف هنجاری به عنوان چهارمین نوع اختلالات هنجاری به وضعیت نقصان علقه اجتماعی و تعهد نسبت به هنجار در میان بیشتر افراد یک جامعه گفته می‌شود. مجموعه عواملی که توضیح داده شد می‌تواند انسجام، آگاهی،

بصیرت و بینش اجتماعی را زیر سؤال ببرد. ایجاد آمادگی جامعه هدف برای پذیرش آهنگ غربی از طریق مهندسی اختلال‌آمیز هنجاری از مهمترین بسترهای اجتماعی جنگ نرم محسوب می‌گردد.

بعدسیاسی، بعدسوم جنگ نرم است در این خصوص مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) (۱۳۸۴) می‌فرماید: «در میدان نبرد، کارزار همیشه نظامی نیست؛ گاهی سیاسی است». استفاده از جنگ نرم سیاسی، به‌عنوان یکی از مهمترین ابزارها در رسیدن به اهداف یک کشور قلمداد می‌شود که به شکل‌های گوناگون و در عرصه‌های مختلف نمود می‌یابد. گذار از جنگ سخت به جنگ نرم در روابط بین‌الملل و تأکید بر سیاست‌های نرم‌افزاری به جای سیاست‌های سخت‌افزاری عرصه را برای عمل این نوع سیاست‌ها می‌گشاید. بعد سیاسی جنگ نرم به شکل‌های مختلف از دیپلماسی عمومی تا استفاده از رسانه‌ها به‌کار می‌رود (غلامی، ۱۳۹۲: ۳). در بعد سیاسی، عاملان جنگ نرم درصددند تا نوع نگرش، موضع‌گیری و کنش شهروندان یک جامعه را در برابر حکومت و نهادهای سیاسی آن، دستکاری نمایند و آنان را برای دست‌یازیدن به کنش‌های اعتراض‌آمیز، مانند راهپیمایی، تظاهرات، اعتصاب و جز آن ترغیب کنند. به تعبیر روشن‌تر، عاملان جنگ نرم در پی آن هستند که شهروندان جامعه را وادار به نافرمانی مدنی نمایند تا بر اثر آن، رفتار حکومت یا حتی نوع حکومت را به تدریج دستخوش تغییر نمایند و مشروعیت، مقبولیت و کارآمدی الگوی سیاسی موجود را مورد تردید قرار دهند (ساندرس، ۱۳۸۲). شاید از این روست که برخی محققان، «انقلاب‌های رنگی» را در زمره جنگ نرم سیاسی جای می‌دهند؛ زیرا در این فرایند، الگوی سیاسی کشور هدف به چالش کشیده می‌شود (یزدانی و اخوان، ۱۳۹۰: ۱۴۳).

بعد علمی و فناوری چهارمین بعد جنگ نرم است. در این بعد دشمنان به طرق مختلف تلاش بر آن دارند تا مداخلات مستقیم و غیرمستقیم در انتقال، ترویج و تولیدات علمی کشورها داشته باشند و آنان را از رسیدن به پیشرفت‌های فناورانه باز دارند (افتخاری، ۱۳۸۹: ۴۹). قدرت نرم، محصول و برآیند تصویرسازی مثبت از خود، تأثیرگذاری همراه با رضایت بردیگران، اراده دیگران را تابع خود کردن و مؤلفه‌های نظیر آن است (بیگی، ۱۳۸۹: ۳۰).

مطالعات انجام گرفته نشان می‌دهد، قدرت نرم از جنبه‌های مختلف توسط

پژوهشگران مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. کیوان حسینی و جمعه‌زاده (۱۳۹۲) یادآور شدند که قدرت نرم دارای سه ویژگی مشترک الف) آگاهی نسبت به منطق تحول‌پذیری قدرت در بستر شرایط گوناگون بین‌المللی، ب) توجه به ضرورت بهره‌گیری توأمان از منابع مادی و غیرمادی قدرت برای پیشبرد منافع و اهداف ملی، ج) پافشاری بر اولویت جزء غیرمادی قدرت است. عیوضی و پارسا (۱۳۹۲) هم بیان می‌دارند که کسب و تولید قدرت در دنیای جدید در مقایسه با دوران قبل از الگوهای متفاوتی پیروی می‌کند، امروزه متغیرهای جدیدی وارد حوزه سیاست بین‌الملل شده است که به شدت تحت تأثیر عوامل فرهنگی و هویتی قرار داد. از این رو، کسب وجهه و اعتبار بین‌المللی و نفوذ در افکار عمومی و به عبارتی، دسترسی به قدرت نرم، از جمله اهداف مهم و در عین حال، تصریح نشده دیپلماسی کشورها در حوزه سیاست بین‌الملل است.

جنبه دوم شناسایی و دسته‌بندی مؤلفه‌های قدرت نرم در بوم جمهوری اسلامی ایران می‌باشد که توسط جعفری پناه و میراحمدی (۱۳۹۱)، هرسیچ (۱۳۹۰) و متقی‌زاده (۱۳۹۰) به انجام رسیده است. جعفری پناه و میراحمدی از ایثار، شهادت‌طلبی، معنویت‌گرایی، عدالت‌باوری، ولایت‌مداری، حق‌گرایی و استقلال‌طلبی به‌عنوان مؤلفه‌های اساسی قدرت نرم در ایران یاد کرده‌اند. هرسیچ به این نتیجه رسید که سه مؤلفه اصلی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران مرکب از نظریه مردم‌سالاری دینی، فرهنگ شهادت و عدالت، و اصول استقلال و آزادی، دارای عناصری تفکیک‌ناپذیر از یکدیگر هستند که برگرفته از مبانی اسلام ناب محمدی (ص) و به ویژه فرهنگ متعالی شیعه است، و توانسته در مقایسه با نظام‌های سیاسی موجود افکار و اذهان مردم ایران و کشورهای منطقه را به خود جلب و جذب کند. متقی‌زاده مؤلفه‌های قدرت نرم را شامل اتحاد ملی، اقتدار ولایت فقیه، بصیرت، فرهنگ استقامت، تقویت ایمان، عزم راسخ برای دفاع از انقلاب، آمادگی پاسخ به هر تهدید با قدرت کامل، حفظ و فعال‌سازی ارزش‌های الهی، دفاع ملی، ظلم‌ستیزی، استکبارستیزی و حمایت از مظلوم دانسته است.

جنبه سوم معرفی قدرت نرم اقتصادی و فرهنگی ایران می‌باشد که بخش اقتصادی توسط سیف (۱۳۹۲) و بخش فرهنگی توسط حیدری و قربی (۱۳۹۵) و قربی (۱۳۹۴)

مطرح شده است. بر اساس نتایج پژوهش سیف (۱۳۹۲) نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران با اهداف والای خود نیاز دارد که الگوی شایسته خود در قدرت نرم اقتصادی را بر محورهای رفاه مادی، عدالت اجتماعی، روحیه و آرمان انقلابی و برخورداری از ارزش‌های اخلاقی اسلام تحقق بخشد و جاذبه خود را برای ترغیب سایر ملت‌ها به سمت اهداف متعالی اسلام تقویت نماید. یافته‌های حیدری و قربی (۱۳۹۵) حاکی از آن بود که هویت ملی، زبان فارسی، پیشینه تمدنی، علم، مفاخر ملی و میراث فرهنگی، سنت‌های حسنه، مساجد، مراسم آئینی، اخلاق گرایی، ایدئولوژی اسلامی، توحید و ایمان منابع ملی و دینی مؤلفه‌های قدرت نرم ایران می‌باشند که با ایجاد جذابیت، همبستگی و پیوند اجتماعی، نزدیکی ملت‌ها به آرمان‌های جامعه ایرانی، اشاعه الگو و شاخص‌ها، تولید اعتبار، استحکام ساختار قدرت، قدرت نرم ایران را ارتقاء می‌دهند. قربی (۱۳۹۴) نیز عنوان می‌کند که مؤلفه‌های الهام بخشی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام شامل توسعه دانایی محور، ارزش‌ها و مبانی انقلاب اسلامی، ارائه سبک زندگی اسلامی-ایرانی، فرهنگ و معارف دینی، توسعه هویت اسلامی-ایرانی، علم و فناوری می‌شود.

جنبه چهارم تأثیرگذاری مؤلفه‌های قدرت نرم انقلاب اسلامی بر جوامع اسلامی از جمله شیعیان لبنان را شامل می‌شود که توسط داوری دولت آبادی (۱۳۹۱) انجام شده است، در این راستا او حضور الهام بخش ایران در لبنان و به ویژه در سیاست‌هاها و روش‌های حزب الله را ناشی از قدرت نرم انقلاب اسلامی معرفی می‌کند. جنبه پنجم پژوهش حسنعلی پور، موسوی نقابی، طاهری بزی و انوشه (۱۳۹۳) را شامل می‌شود که در آن اقدام به معرفی رهیافتی برای نهادینه سازی مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی شده است. در پژوهش مذکور نظرات خبرگان ملاک قرار گرفته و اشاره شده که حق باوری، عدالت محوری، ظلم‌ستیزی، فرهنگ استقامت، حمایت از حاکمیت ملی و میهن دوستی می‌توانند برای نهادینه‌سازی مؤلفه‌های قدرت نرم مورد استفاده قرار گیرند. جنبه ششم هم مشمول پژوهش‌های مرتبط با جایگاه تعلیم و تربیت در قدرت نرم است که از جمله مهم‌ترین آنها می‌توان به پوراحمدی (۱۳۹۶) آیدربک^۱ و کانات^۲ (۲۰۱۴) اشاره نمود. پوراحمدی (۱۳۹۶) به این نتیجه دست

1. Aidarbek
2. Kanat

یافت که به مؤلفه‌هایی چون: ایمان، اتحاد ملی و انسجام اسلامی، ولایت فقیه، علم و تولید علم، شهادت طلبی، استکبار ستیزی، فرهنگ انتظار، استقلال و آزادی و هویت ملی در محتوای کتب تفکر و پژوهش، فارسی، مطالعات اجتماعی، هدیه‌های آسمان پایه ششم ابتدایی پرداخته شده نکته قابل ملاحظه این است که به مؤلفه‌های ولایت فقیه، اتحاد ملی و انسجام اسلامی، فرهنگ انتظار و هویت ملی بصورت خیلی مختصر اشاره شده است. همچنین مؤلفه‌هایی چون مردم سالاری دینی، عدالت طلبی و بصیرت از نظر دور مانده است. آیداریک و کانات (۲۰۱۴) اظهار می‌کنند که سیستم تعلیم و تربیت هر کشور، یکی از قلمروهای مهم و حیاتی آن کشور بیان شده که تنزل آن باعث تنزل تمامی کشور می‌شود. در واقع کارایی تعلیم و تربیت را می‌توان یکی از ابزارهای مهم قدرت نرم کشورها به حساب آورد. و به سنجش قدرت کشورها از این طریق مبادرت نمود. در انتها با نگاهی بر جنبه‌های مختلف مطالعات قبلی و به ویژه جنبه ششم پرسش مطرح شده این است که وضعیت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش از منظر توجه به مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران چگونه است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر به شیوه توصیفی از نوع تحلیل محتوا^۱ انجام گردیده است. کرلینگر^۲ (به نقل از بیابانگرد، ۱۳۸۴: ۳۹۰) تحلیل محتوا را روشی پژوهشی برای توصیف عینی، منظم و کمی متغیرها دانسته است. واحد ثبت در این تحقیق، مضمون است. واحد ثبت به بخش معنادار و قابل رمزگذاری محتوا اطلاق می‌شود. روش شمارش نیز، فراوانی است. مقوله‌بندی و تعیین شاخص‌ها در این تحقیق با روش جعبه‌ای است، یعنی طبقات (مقوله‌ها) قبل از اجرای تحقیق تعیین می‌شوند و به همین دلیل به آن، روش از پیش تعیین شده نیز می‌گویند (نوریان، ۱۳۸۹: ۶۵).

جامعه پژوهشی متن (فصول هشتگانه) سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مصوب آذر ماه ۱۳۹۰ است که در جدول ذیل آمده است.

1. content analysis
2. Kerlinger

جدول ۱. جامعه پژوهشی به تفکیک فصل

شماره صفحه	عنوان
۵	مقدمه
۶ - ۸	فصل اول: کلیات
۹ - ۱۱	فصل دوم: بیانیه ارزش‌ها
۱۲	فصل سوم: بیانیه مأموریت
۱۳ - ۱۴	فصل چهارم: چشم‌انداز
۱۵	فصل پنجم: هدف‌های کلان
۱۶ - ۱۷	فصل ششم: راهبردهای کلان
۱۸ - ۳۳	فصل هفتم: هدف‌های عملیاتی و راهکارها
۳۴ - ۳۵	فصل هشتم: چارچوب نهادی و نظام اجرایی تحول بنیادین

با توجه به ماهیت موضوع پژوهش و محدودیت جامعه پژوهشی، از نمونه‌گیری صرف‌نظر شده و کل متن سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران تحلیل محتوا شده است.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات

ابزار جمع‌آوری اطلاعات سیاهه واری است. برای تنظیم این سیاهه ابتدا اقدام به مطالعه دقیق ادبیات قدرت نرم شده [مواردی مانند: پوراحمدی (۱۳۹۶)، احمدی (۱۳۹۵)، حیدری و قربی (۱۳۹۵)، قربی (۱۳۹۴)، رفیع و قربی (۱۳۹۳)، حسنقلی پور و همکاران (۱۳۹۳)، کیوان حسینی و جمعه‌زاده (۱۳۹۲)، عیوضی و پارسا (۱۳۹۲)، شعبانی سارویی (۱۳۹۲)، داوری دولت‌آبادی (۱۳۹۱)، جعفری‌پناه و میراحمدی (۱۳۹۱)، سیف (۱۳۹۰)، متقی‌زاده (۱۳۹۰)، هرسیچ (۱۳۹۰)، بیگی (۱۳۸۹)، افتخاری (۱۳۸۹)] و سپس به بر اساس آن‌ها مؤلفه‌ها استخراج گردیدند. خروجی این فرایند در جدول ذیل قابل مشاهده است:

جدول ۲. ابعاد و مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران بر اساس ادبیات قدرت نرم

مؤلفه‌ها	ابعاد
پیشینه تاریخی تمدنی، تعامل با دیگر فرهنگ‌ها، به چالش کشاندن برتری تفکر فرهنگی و تمدنی غرب، مواجهه منطقی با رواج گرایش‌های خرافی، واکنش معقول نسبت به محصولات فرهنگی غربی، خانواده دوستی و احترام به جایگاه ویژه زن، ارزش گذاری به حجاب و عفاف، ساده زیستی و پرهیز از تجمل گرایی افراطی، تقویت ارزشی فرهنگ اسلامی.	فرهنگی
مردمی بودن، مستحکم بودن نهاد خانواده، تخلق به اخلاق بین فردی، برخورداری تمام اقشار از حقوق برابر، عمل بر اساس قوانین و موازین قانونی، مراعات شایستگی‌های افراد، پر کردن شکاف‌های طبقاتی، مردمی و خدمتگزار بودن نیروها، انتقاد آزادانه از حکومت و مسئولان، وحدت اقوام و مذاهب مختلف، امیدواری مطلوب به زندگی، وحدت و انسجام اجتماعی، اعتماد عمومی، توسعه آستانه تحمل جامعه، تقویت هویت ملی، محور بودن جوانان در تحرک جامعه.	اجتماعی
پیروی از ولایت فقیه، میهن دوستی، استقلال ملی و رهایی از وابستگی به غرب، آمادگی پاسخ به هر تهدید با قدرت کامل، وجود بصیرت عمومی و بینش دینی و سیاسی، مردم‌سالاری دینی، مقابله با رواج بی تفاوتی سیاسی، استکبارستیزی و حمایت از مظلوم، توجه به روحیه ایثار و شهادت، توجه به روحیه تعاون، اطمینان به نصرت الهی و پیروزی نهایی.	سیاسی
مجاهدت علمی‌اندیشمندان، جایگاه و رتبه علمی، دانش و آگاهی ملی، توان و رتبه فناوری، تعداد دانش‌آموختگان دانشگاهی	علمی و فناوری

به منظور آگاهی از روایی سیاهه و ارسی از داوری تخصصی^۱ (روایی صوری و محتوایی) بهره‌گیری شد. بدین صورت که چارچوب تدوین شده در اختیار صاحب نظران آشنا به ادبیات جنگ نرم و قدرت نرم قرار داده شد و از آن‌ها خواسته شد که چارچوب فوق را با توجه به انطباق با هدف اصلی پژوهش مورد بررسی قرار دهند. صاحب نظران پس از مطالعه چارچوب مفهومی دیدگاه‌های خود را در اختیار گذاشتند. براساس نظرات صاحب نظران اصلاحات پیشنهادی انجام و چارچوب اصلاحی مجدداً در اختیار صاحب نظران قرار داده شد که صاحب نظران چارچوب نهایی را مورد تأیید قرار دادند (جدول ۲). جهت تأمین پایایی^۲ این ابزار، از روش اسکات^۳ (۱۳۹۱) به نقل از نجفی، وفائی و ملکی، (۱۳۹۴) استفاده شده است. بدین شکل که سیاهه و ارسی در اختیار پنج نفر از

1. professional judgment
2. reliability
3. Scott

صاحب نظران مذکور قرار گرفت و ضریب توافق آن‌ها براساس فرمول ذیل ۹۵/۶۰ محاسبه شد. این ضریب نشانگر ضریب توافق بالا و قابل ملاحظه‌ای است.

$$C.R = \frac{\text{مؤلفه‌های مورد توافق}}{\text{کل مؤلفه‌ها}} \times 100 \quad C.R = \frac{41+40+38+37+40}{205} \times 100 = 95/60$$

روش اجرا

پس از تدوین سیاهه و ارسی محتوا و محاسبه روایی و پایایی آن انجام تحلیل محتوا آغاز شد. بدین صورت که متن سند تحول بنیادین به‌طور کامل و جمله به جمله مورد مطالعه قرار گرفت. پس از آن مضامین جمله‌ها متناسب و همسو با نظام مقوله بندی مشخص و در فهرست و ارسی ثبت شد. سپس فراوانی هر مؤلفه شمارش شده و دقیقاً تعیین شد که هر فصل از سند به چه میزانی به این موضوع توجه کرده است. این کار توسط دو نفر انجام شد و همسانی نظرات آن‌ها کدگذاری را مورد تأیید قرارداد (نجفی، وفایی و ملکی، ۱۳۹۴: ۱۳۴). داده‌ها با استفاده از شاخص‌های توصیفی در فرایند تحلیلی آنتروپی شانون مورد بررسی قرار گرفته‌اند. البته در این ارتباط ابتدا فراوانی‌ها در محتوای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مورد بررسی استخراج و در جدول مربوطه درج گردیده؛ سپس داده‌های پژوهش در فرایند تحلیلی آنتروپی شانون (بهنجار کردن داده‌های جدول فراوانی، محاسبه بار اطلاعاتی مقوله‌ها و به دست آوردن ضریب اهمیت آن‌ها) تجزیه، تحلیل و توصیف شدند که در ادامه به توضیح مراحل سه‌گانه آن پرداخته می‌شود:

مرحله اول: ماتریس فراوانی‌های جدول فراوانی باید بهنجار شوند که برای این کار از این رابطه استفاده می‌شود:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (i = 1, 2, 3, \dots, m, j = 1, 2, \dots, n)$$

هنجار شده ماتریس فراوانی = P = فراوانی مقوله = F شماره پاسخگو = i شماره مقوله = j تعداد پاسخگو = m

مرحله دوم: بار اطلاعاتی هر مقوله را محاسبه کرده و در ستون‌های مربوطه قرار می‌دهیم و برای این منظور از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$E_j = K \sum_{i=1}^m |P_{ij} L_n P_{ij}| \quad (j = 1, 2, n) \quad K = \frac{1}{L_{nm}}$$

هنجار شده ماتریس = PJ = (n, ..., 1, 2) لگاریتم نبری = شماره پاسخگو = i شماره مقوله = j تعداد پاسخگو = m

مرحله سوم: با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله‌ها ($i=1, 2, \dots, n$) ضریب اهمیت هر یک از مقوله‌ها محاسبه شده و هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از درجه اهمیت (W_j) بیشتری برخوردار است. که برای محاسبه ضریب اهمیت از رابطه زیر استفاده شده:

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{i=1}^n E_i}$$

درجه اهمیت = بار اطلاعاتی هر مقوله = E_j تعداد مقوله‌ها = n شماره مقوله = j

لازم به ذکر است در محاسبه E_j مقادیر P_{ij} که برابر صفر باشد به دلیل بروز خطا و جواب بی‌نهایت در محاسبات ریاضی با عدد بسیار کوچک $1/0.00001$ جایگزین شده است اما j شاخصی است که ضریب اهمیت هر مقوله را در یک پیام با توجه به شکل پاسخگوها مشخص می‌کند از طرفی با توجه به بردار W ، مقوله‌های حاصل از پیام را نیز رتبه‌بندی می‌کنیم (آذر، ۱۳۸۰: ۹-۱۰).

یافته‌ها

در جهت تحلیل و بررسی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش از منظر میزان توجه به ابعاد و مؤلفه‌های مرتبط قدرت نرم بخش‌های مختلف سند و جملات و مضامین و گزاره‌های موجود در آن به دقت مورد بررسی قرار گرفت که داده‌های حاصل از این بررسی در جدول شماره ۳ منعکس شده است.

جدول ۳. توزیع فراوانی توجه به مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

ابعاد قدرت نرم	مؤلفه‌های قدرت نرم	فراوانی	درصد
توسعه فرهنگی	پیشینه تاریخی تمدنی	۶	۲/۷
	تعامل با دیگر فرهنگها	۴	۱/۸
	به چالش کشاندن برتری تفکر فرهنگی و تمدنی غرب	۳	۱/۳
	مواجهه منطقی با رواج گرایش‌های خرافی	۱	۰/۴
	واکنش معقول نسبت به محصولات فرهنگی غربی	۲	۰/۹
	خانواده دوستی و احترام به جایگاه ویژه زن	۱۳	۵/۸
	ارزش گذاری به حجاب و عفاف	۷	۳/۱
	ساده زیستی و پرهیز از تجمل گرایی افراطی	۲	۰/۹
	تقویت ارزشی فرهنگ اسلامی	۱۹	۸/۴

درصد	فراوانی	مؤلفه‌های قدرت نرم	ابعاد قدرت نرم
۰/۹	۲	مردمی بودن	اجتماعی
۴/۹	۱۱	مستحکم بودن نهاد خانواده	
۴/۴	۱۰	تخلقی به اخلاق بین فردی	
۴	۹	برخوردار بودن تمام اقشار از حقوق برابر	
۱/۸	۴	عمل بر اساس قوانین و موازین قانونی	
۲/۷	۶	مراعات شایستگی‌های افراد	
۰/۴	۱	پیر کردن شکاف‌های طبقاتی	
۱/۳	۳	مردمی و خدمتگزار بودن نیروها	
۱/۸	۴	انتقاد آزدانه از حکومت و مسئولان	
۰/۹	۲	وحدت اقوام و مذاهب مختلف	
۰/۴	۱	امیدواری مطلوب به زندگی	
۲/۷	۶	وحدت و انسجام اجتماعی	
۰/۴	۱	اعتماد عمومی	
۰/۹	۲	توسعه آستانه تحمل جامعه	
۳/۱	۷	تقویت هویت ملی	
۱/۳	۳	محور بودن جوانان در تحرک جامعه	
۲/۷	۶	پیروی از ولایت فقیه	سیاسی
۰/۹	۲	میهن دوستی	
۱/۳	۳	استقلال ملی و رهایی از وابستگی به غرب	
۰/۴	۱	آمدگی پاسخ به هر تهدید با قدرت کامل	
۲/۷	۶	وجود بصیرت عمومی و بینش دینی و سیاسی	
۰/۴	۱	مردم سالاری دینی	
۳/۱	۷	مقابله با رواج بی تفاوتی سیاسی	
۱/۳	۳	استکبارستیزی و حمایت از مظلوم	
۱۵/۵	۳۵	توجه به روحیه ایثار و شهادت	
۵/۳	۱۲	توجه به روحیه تعاون	
۲/۲	۵	اطمینان به نصرت الهی و پیروزی نهایی	

جدول ۳ (ادامه).

درصد	فراوانی	مؤلفه‌های قدرت نرم	ابعاد قدرت نرم
۲/۲	۵	مجاهدت علمی اندیشمندان	علمی و فناوری
۰/۹	۲	جایگاه و رتبه علمی	
۱/۸	۴	دانش و آگاهی ملی	
۱/۳	۳	توان و رتبه فناوری	
۰/۹	۲	تعداد دانش آموختگان دانشگاهی	
۱۰۰	۲۲۶	مجموع	

داده‌های حاصل از جدول ۳ نشانگر آن هستند که در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ۲۲۶ مرتبه به مؤلفه‌های قدرت نرم توجه شده که در این میان جایگاه مؤلفه توجه به روحیه ایثار و شهادت با ۳۵ فراوانی و ۱۵/۵ درصد و مؤلفه تقویت ارزشی فرهنگ اسلامی با ۱۹ فراوانی و ۸/۴ درصد ویژه می‌باشد. این در حالی است که مؤلفه‌هایی مانند مواجهه منطقی با رواج گرایش‌های خرافی، پر کردن شکاف‌های طبقاتی، امیدواری مطلوب به زندگی، اعتماد عمومی، آمادگی پاسخ به هر تهدید با قدرت کامل، مردم سالاری دینی، تنها با ۱ فراوانی و ۰/۴ درصد و مؤلفه‌هایی چون واکنش معقول نسبت به محصولات فرهنگی غربی، ساده زیستی و پرهیز از تجمل گرایی افراطی، مردمی بودن، وحدت اقوام و مذاهب مختلف، توسعه آستانه تحمل جامعه، میهن دوستی، جایگاه و رتبه علمی، تعداد دانش آموختگان دانشگاهی با ۲ فراوانی و ۰/۹ درصد جایگاه مناسبی در سند نداشته و از توجه سیاست‌گذاران تربیتی دور مانده‌اند.

سؤال دیگری که مطرح است این است که پراکندگی هر کدام از ابعاد سه گانه قدرت نرم در فصول مختلف سند تحول بنیادین چگونه است؟ یافته‌های حاصل از این بخش در جدول ۴ گزارش شده است.

جدول ۴. فراوانی توجه به ابعاد قدرت نرم در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

ردیف	تکرار	ابعاد قدرت نرم				فصول سند
		علمی و فناوری	سیاسی	اجتماعی	فرهنگی	
۸/۴	۱۹	۲	۷	۴	۶	مقدمه
۹/۳	۲۱	۱	۱۱	۳	۶	فصل اول: کلیات
۱۸/۶	۴۲	۴	۲۱	۸	۹	فصل دوم: بیانیه ارزش‌ها
۳/۱	۷	۰	۱	۴	۲	فصل سوم: بیانیه مأموریت
۶/۲	۱۴	۰	۷	۵	۲	فصل چهارم: چشم‌انداز
۱۱/۱	۲۵	۰	۹	۱۰	۶	فصل پنجم: هدف‌های کلان
۷/۱	۱۶	۱	۶	۵	۴	فصل ششم: راهبردهای کلان
۳۳/۲	۷۵	۷	۱۷	۲۹	۲۲	فصل هفتم: هدف‌های عملیاتی و راهکارها
۳/۱	۷	۱	۲	۴	۰	فصل هشتم: چارچوب نهادی و نظام اجرایی تحول بنیادین
۱۰۰	۲۲۶	۱۶	۸۱	۷۲	۵۷	مجموع
***	۱۰۰	۷/۱	۳۵/۸	۳۱/۹	۲۵/۲	درصد

تحلیل داده‌های حاصل از جدول ۴ حاکی از آن است، از مجموع فراوانی‌های مرتبط با ابعاد قدرت نرم ۵۷ فراوانی (۲۵/۲ درصد) در بعد فرهنگی، ۷۲ فراوانی (۳۱/۹ درصد) در بعد اجتماعی، ۸۱ فراوانی (۳۵/۸ درصد) در بعد سیاسی، ۱۶ فراوانی (۷/۱ درصد) در بعد علمی و فناوری بوده است. همچنین تحلیل داده‌های حاصل از جدول ۳ حاکی از آن است که در بخش‌های مختلف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به صورت متفاوتی ابعاد قدرت نرم مورد توجه قرار گرفته است. میزان توجه بدین صورت است: در بخش مقدمه ۱۹ فراوانی (۸/۴ درصد)، کلیات ۲۱ فراوانی (۹/۳ درصد)، بیانیه ارزش‌ها ۴۲

فراوانی (۱۸/۶ درصد)، بیانیه ماموریت ۷ فراوانی (۳/۱ درصد)، چشم‌انداز ۱۴ فراوانی (۶/۲ درصد)، هدف‌های کلان ۲۵ فراوانی (۱۱/۱ درصد)، راهبردهای کلان ۱۶ فراوانی (۷/۱ درصد)، هدف‌های عملیاتی و راهکارها ۷۵ فراوانی (۳۳/۲ درصد) و چارچوب نهادی و نظام اجرایی تحول بنیادین ۷ فراوانی (۳/۱ درصد) به مؤلفه‌ها اختصاص داده شده است. لازم به ذکر است جهت پی بردن به بار اطلاعاتی داده‌های حاصل به بهنجار کردن داده‌ها پرداخته شده که داده‌های آن در جدول ۵ منعکس شده است. در جدول ذیل داده‌های بهنجار شده توجه به ابعاد قدرت نرم در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران آمده است. در این مرحله فراوانی هر خانه را بر مجموع فراوانی ستونش تقسیم می‌کنیم تا داده بهنجار آن خانه به دست آید. با این کار نسبت هر سلول را به ستونش محاسبه می‌نماییم (اگر این نسبت را در ۱۰۰ ضرب کنیم، درصد به دست می‌آید اما ما نیازی به آن نداریم) با این کار به یک فهم مشترک می‌رسیم و می‌توانیم قضاوت درستی در مورد مقایسه‌ها داشته باشیم.

جدول ۵. داده‌های بهنجار شده توجه به ابعاد قدرت نرم در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

ابعاد قدرت نرم				فصول سند
علمی و فناوری	سیاسی	اجتماعی	فرهنگی	
۰/۱۲۵	۰/۰۸۶	۰/۰۵۶	۰/۱۰۵	مقدمه
۰/۰۶۳	۰/۱۳۶	۰/۰۴۲	۰/۱۰۵	فصل اول: کلیات
۰/۲۵۰	۰/۲۵۹	۰/۱۱۱	۰/۱۵۸	فصل دوم: بیانیه ارزش‌ها
۰/۰۰۰۱	۰/۰۱۲	۰/۰۵۶	۰/۰۳۵	فصل سوم: بیانیه مأموریت
۰/۰۰۰۱	۰/۰۸۶	۰/۰۶۹	۰/۰۳۵	فصل چهارم: چشم‌انداز
۰/۰۰۰۱	۰/۱۱۱	۰/۱۳۹	۰/۱۰۵	فصل پنجم: هدف‌های کلان
۰/۰۶۳	۰/۰۷۴	۰/۰۶۹	۰/۰۷۰	فصل ششم: راهبردهای کلان
۰/۴۳۸	۰/۲۱۰	۰/۴۰۳	۰/۳۸۶	فصل هفتم: هدف‌های عملیاتی و راهکارها
۰/۰۶۳	۰/۰۲۵	۰/۰۵۶	۰/۰۰۰۱	فصل هشتم: چارچوب نهادی و نظام اجرایی تحول بنیادین

لازم به ذکر است که در این جدول بهنجار کردن داده‌ها بر اساس فرمول اول از فرایند آنتروپی شانون صورت پذیرفته است. طبق مرحله اول اعداد به دست آمده را بر مجموع آن تقسیم می‌کنیم. بنابراین، ۱ بر ۴۷، ۴ بر ۴۷، ۳ بر ۴۷ و برابر می‌شود با اعدادی که در جدول شماره ۵ آمده است. سایر مراحل نیز توسط نرم‌افزار Matlab انجام گردیده است. داده‌های حاصل از این جدول نسبت‌های هر خانه را بر اساس ستون خود نشان می‌دهد. هرچه عدد به یک نزدیکتر باشد، نشان می‌دهد فراوانی آن خانه بیشتر بوده است. در ضمن در خانه‌های که فراوانی صفر بوده و داده بهنجار نیز صفر می‌شده به دلیل بروز خطا و جواب بی نهایت در محاسبات ریاضی با عدد بسیار کوچک ۰/۰۰۰۱ جایگزین شده است.

پس از نرمال‌سازی داده‌ها با استفاده از فرمول مرحله دوم روش شانون، مقدار بار اطلاعاتی (EJ) هریک از مؤلفه‌ها به دست آمد، که در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۶. میزان بار اطلاعاتی توجه به ابعاد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

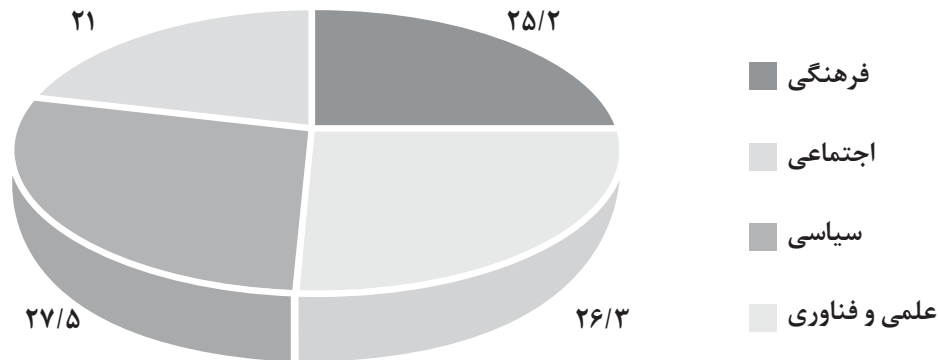
ابعاد	فرهنگی	اجتماعی	سیاسی	علمی و فناوری
بار اطلاعاتی (EJ)	۰/۸۱۶	۰/۸۵۱	۰/۸۹۰	۰/۶۷۸

داده‌های حاصل از جدول ۶ حاکی از این است که بعد سیاسی بیشترین بار اطلاعاتی را به خود اختصاص داده و ابعاد اجتماعی، فرهنگی و علمی و فناوری به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند. جهت آگاهی از ضریب اهمیت ابعاد مجدداً پردازش در سطح بالاتر انجام شد که داده‌های حاصل در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷. میزان ضریب اهمیت توجه به ابعاد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

ابعاد	فرهنگی	اجتماعی	سیاسی	علمی و فناوری
ضریب اهمیت (WJ)	۰/۲۵۲	۰/۲۶۳	۰/۲۷۵	۰/۲۱۰

تحلیل داده‌های حاصل از جدول ۷ حاکی از این است که هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از درجه اهمیت (WJ) بیشتری برخوردار است. بر این اساس بعد سیاسی در سند تحول بنیادین از اهمیت بیشتری برخوردار است.

نمودار ۱. ضریب اهمیت توجه به ابعاد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

نتایج جدول ۷ و نمودار ۱ نشان می‌دهد که از بین ابعاد، بیشترین ضریب اهمیت مربوط به بعد سیاسی (۲۷/۵ درصد) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به بعد علمی و فناوری (۲۱ درصد) بوده است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که واکاوی و شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های قدرت نرم در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با توجه به اهمیت این سند به‌عنوان نقشه راه و جهت دهنده مسائل کلان و اساسی تعلیم و تربیت کشور دارای ضرورتی حیاتی و بنیادین می‌باشد که در پژوهش حاضر برای نخستین بار به صورت تخصصی به این مساله (تحلیل محتوای اسناد بالا دستی از جهت میزان توجه به ابعاد و مؤلفه‌های قدرت نرم) پرداخته شد. تحلیل وضعیت ابعاد و مؤلفه‌های قدرت نرم در سند تحول بنیادین توانست نقاط قوت و ضعف سند را در این حیطه حیاتی مشخص و معین نماید و به آگاهی بخشی وسیع در نظام تعلیم و تربیت کمک کند. نتایج نشان داد که بعد سیاسی (۰/۸۹۰) که بیشترین بار اطلاعاتی را به خود اختصاص داده است از اهمیت بالایی برخوردار است و بعد علمی و فناوری (۰/۶۷۸) با کمترین بار اطلاعاتی،

پایین‌ترین میزان اهمیت را دارا می‌باشد، که این امر می‌طلبد که با توجه با اهمیت بعد علمی و فناوری در مقوله قدرت نرم توجه شایسته‌ای را به خود اختصاص دهد و در راس اولویت‌های سیاست‌گذاری تعلیم و تربیت قرار گیرد زیرا در بعد علمی و فناوری، عاملان جنگ نرم درصددند تا نوع نگرش، موضع‌گیری و کنش علمی یک جامعه را، دستکاری نمایند. این یافته با یافته‌های پژوهش عیوضی و پارسا (۱۳۹۲)، پوراحمدی (۱۳۹۶) و آیداربک و کانات (۲۰۱۴) همسو است. عیوضی و پارسا بر این نکته تأکید داشتند که مؤلفه‌های سیاسی باید در رأس برنامه‌ریزی‌ها قرار گیرد؛ پوراحمدی هم گزارش کرده بود که به مؤلفه شهادت‌طلبی در کتاب‌های درسی توجه مطلوبی شده است. آیداربک و کانات نیز درباره «ارتباط تعلیم و تربیت و قدرت نرم» بحث کرده و به این نتیجه رسیده بودند که نظام بالادستی و جهت‌دهنده تعلیم و تربیت را می‌توان یکی از ابزارهای مهم قدرت نرم کشورها به حساب آورد و به سنجش قدرت از این طریق مبادرت نمود. نارسائی‌های پرداختن به مؤلفه‌ها که در جدول ۳ مشهود بوده و در برخی موارد با نتایج پژوهش حیدری و قربی (۱۳۹۵) و حسنقلی پور و همکاران (۱۳۹۳) ناهمسو است، حیدری و قربی (۱۳۹۵) توجه به علم و فناوری را به‌عنوان عاملی اثرگذار در تولید اعتبار و استحکام ساختار قدرت دانسته بودند، حال آن‌که این بعد از قدرت نرم کم‌اهمیت‌ترین بعد در سند تحول بنیادین بود. حسنقلی پور و همکاران (۱۳۹۳) هم بر توجه به میهن‌دوستی به‌عنوان ابزاری برای نهادینه‌سازی قدرت نرم تأکید کرده بودند که با توجه به نتایج، به این امر هم توجه نشده است.

اینک جهت عملیاتی ساختن یافته‌ها پیشنهاد می‌شود: سیاستگذاران آموزشی و رهبران برنامه درسی در ویراست‌های آتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به مؤلفه‌های قدرت نرم که مورد توجه کمتری قرار نگرفته‌اند، به‌عنوان حلقه‌ای مفقوده توجه نموده و آن‌ها را لحاظ نمایند. این مؤلفه‌ها عبارتند از: مواجهه منطقی با رواج‌گرایش‌های خرافی، واکنش معقول نسبت به محصولات فرهنگی غربی، مردمی‌بودن، پرکردن شکاف‌های طبقاتی، وحدت اقوام و مذاهب مختلف، امیدواری مطلوب به زندگی، اعتماد عمومی، توسعه آستانه تحمل جامعه، میهن‌دوستی، آمادگی پاسخ به هر تهدید با قدرت کامل، مردم‌سالاری دینی، جایگاه و رتبه علمی و تعداد دانش

آموختگان دانشگاهی. علاوه بر این با توجه به این که مأموریت آموزش و پرورش بازتولید قدرت نرم برای نظام جمهوری اسلامی است صاحب نظران مرتبط سعی کنند بر طبق راهکار قبلی مؤلفه های قدرت نرم را در سند تحول بنیادین تقویت نموده و سپس آنها را در خلال برنامه های درسی حوزه های یادگیری به ویژه مطالعات اجتماعی و حکمت و معارف اسلامی تنظیم نموده و ارائه دهند. ابلاغ اصلاح محتوای کتاب های درسی و راهنمای معلم مطالعات اجتماعی و معارف اسلامی بر اساس مؤلفه های قدرت نرم موجود در سند تحول بنیادین از دیگر پیشنهادهای این پژوهش است که می تواند افق دید معلمان و دانش آموزان را نسبت به آینده جمهوری اسلامی بصیرت مندانه تر سازد.

محدودیت های فراروی پژوهش حاضر این است که روش پژوهش محدود به تحلیل اسنادی و تحلیل محتوا، ابزار مورد استفاده نیز فهرست واری بوده است. احتمالاً استفاده از روش های کیفی از جمله مصاحبه با دست اندرکاران تدوین سند تحول بنیادین می تواند اطلاعات تکمیلی بیشتری را در اختیار پژوهشگران قرار دهد.

منابع

- آذر، عادل. (۱۳۸۰). بسط و توسعه روش آنتروپی شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوا. فصل‌نامه علوم انسانی دانشگاه الزهراء (س)، ۱۱(۳۷-۳۸)، ۱-۱۱.
- احمدزاده کرمانی، روح‌الله. (۱۳۸۸). درآمدی بر ماهیت‌شناسی جنگ نرم پس از انقلاب اسلامی ایران، فصل‌نامه مطالعات بسیج، ۱۲(۴۳)، ۳۹-۵۴.
- احمدی، مهناز. (۱۳۹۵). شناسایی مؤلفه‌های اجتماعی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و الهیات دانشگاه کرمان.
- افتخاری، اصغر. (۱۳۸۹). قدرت نرم و سرمایه اجتماعی. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- الیاسی، محمدحسین. (۱۳۸۸). میزان تأثیر تهدیدات نرم و رسانه‌ای غرب بر اقوام ایرانی، فصل‌نامه عملیات روانی، ۵(۲۰)، ۱۳۲-۱۵۲.
- بیانگرد، اسماعیل. (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی. تهران: دوران.
- بیگی، مهدی. (۱۳۸۹). قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- پوراحمدی، طیبه. (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتب تفکر و پژوهش، فارسی، مطالعات اجتماعی، هدیه‌های آسمان پایه ششم ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های قدرت نرم انقلاب اسلامی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه قم.
- جعفرزاده، محمدرحیم؛ حسینی، سیدمحمد؛ جاهد، حسینعلی. (۱۳۹۳). پیامدهای جنگ نرم بر هویت فرهنگی دانشجویان: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه‌های شهرستان بهبهان، مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۱۵(۲۸)، ۱۶۵-۱۹۰.
- جعفری پناه، مهدی و میراحمدی، منصور. (۱۳۹۱). مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران با رویکرد اسلامی، فصل‌نامه معرفت سیاسی، ۴(۲)، ۱۰۵-۱۲۲.
- حاج حسینی، معصومه. (۱۳۹۱). برآورد استراتژیک جایگاه زن و خانواده در جنگ نرم. کتاب‌اندیشه‌های راهبردی، زن و خانواده (دوره دو جلدی)، سومین نشست‌اندیشه‌های راهبردی زن و خانواده، تهران: انتشارات پیام عدالت، ۱۷۳-۱۸۶.
- حسنقلی‌پور، طهمورث؛ موسوی نقابی، مجتبی؛ طاهری بزی، ابراهیم و انوشه، مرتضی. (۱۳۹۳). نهادینه سازی، مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر رهیافت بازاریابی اجتماعی، فصل‌نامه پژوهش‌نامه انقلاب اسلامی، ۴(۱۲)، ۵۹-۷۷.
- حیدری، منصور و قربی، محمدجواد. (۱۳۹۵). مؤلفه‌های قدرت نرم ایران در سند مؤلفه‌های هویت ملی ایرانیان (مطالعه ارزش‌های فرهنگی)، دو فصل‌نامه علمی پژوهشی قدرت نرم، ۶(۱۵)، ۴۶-۶۴.
- خامنه‌ای، سید علی. (۱۳۸۸). دیدار مردمی در استان کردستان.
- داوری دولت آبادی، مهدی. (۱۳۹۱). مؤلفه‌های قدرت نرم انقلاب اسلامی و تأثیر آن بر شیعیان لبنان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- رفیع، حسین و قربی، محمدجواد. (۱۳۹۳). منابع فرهنگی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موری سند چشم‌انداز ۱۴۰۴)، فصل‌نامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۱(۳۸)، ۹-۲۴.
- رفیع‌پور، فرامرز. (۱۳۹۲). آنتومومی جامعه: مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی کاربردی. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- ساندرس، فرانسیس. (۱۳۸۲). جنگ سرد فرهنگی، ترجمه بنیاد فرهنگی پژوهشی غرب‌شناسی، تهران، انتشارات غرب‌شناسی.
- سبحانی‌فرد، محمد جواد و نوروزی، روح‌الله. (۱۳۹۱). از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم و راهکارهای مقابله با آن از منظر مقام معظم رهبری، دوفصل‌نامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۲(۵)، ۸۹-۱۱۷.
- سیف، الله‌مراد. (۱۳۸۹). مفهوم‌شناسی قدرت نرم اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، فصل‌نامه آفاق امنیت، ۳(۳)، ۵-۳۸.
- شعبانی سارویی، رمضان. (۱۳۹۲). قدرت نرم و هویت فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران، دوفصل‌نامه مطالعات قدرت نرم، ۳(۹)، ۷۹-۹۸.
- طهماسبی‌پور، امیر هوشنگ. (۱۳۹۰). ابزارهای جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی ایران، تهران: ساقی.

- ضابط پور، غلامرضا و قربی، سید محمد جواد. (۱۳۹۰). جستارهایی در باب قدرت نرم و ارائه راهبردهای مقابله برای ایران، فصلنامه علوم سیاسی، ۱۴(۱)، ۹۱-۱۲۲.
- ضیایی پرور، حمید. (۱۳۸۴). جنگ نرم، ویژه جنگ رسانه ای، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات ابرار معاصر.
- علیخانی، اسماعیل. (۱۳۸۷). صف‌بندی سیاسی در قرآن، تهران: علمی فرهنگی.
- عیوضی، محمدرحیم و پارسا، مونا. (۱۳۹۲). الگوی تحلیلی قدرت نرم و سیاست‌ها بین الملل، دوفصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۱۵(۱)، ۹۹-۱۱۲.
- عیوضی، محمدرحیم؛ میرشاه ولایتی، فرزانه و نظریزاده، فرهاد. (۱۳۹۲). جنگ نرم و سناریوهای آینده انقلاب اسلامی ایران: با نگاهی به بیداری اسلامی منطقه، فصلنامه مطالعات پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۱(۴)، ۱-۳۴.
- غلامی، فرامرز. (۱۳۹۲). سیاست‌ها نرم آمریکا در قبال جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر سفارت مجازی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۲. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- قربی، محمدجواد. (۱۳۹۴). مؤلفه‌های الهام بخشی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام (مطالعه سیاست‌هاها کلی برنامه ششم توسعه)، فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۵(۱۶)، ۸۵-۱۱۶.
- قبرئیی، سیروس؛ زیوری رحمان، محمود و شکوهی مقدم، سولماز. (۱۳۹۱). تأثیر درس انقلاب اسلامی بر ارتقاء میزان آشنایی دانشجویان با جنگ نرم (مطالعه موردی، دانشجویان دانشگاه کرمان)، فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۲(۵)، ۴۹-۶۶.
- کالینز، جان، ام. (۱۳۷۰). استراتژی بزرگ، ترجمه کوروش بایندر، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- کیوان حسینی، علی اصغر و جمعه‌زاده، راحله. (۱۳۹۲). تبیین نظری قدرت نرم بر مبنای نگرشی فرآیندی به کاربست منابع غیرمادی قدرت در سیاست‌ها خارجی، دوفصلنامه پژوهش سیاست‌ها نظری، ۷(۱)، ۱۳۹-۱۶۰.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی. ترجمه منوچهر صبوری کاشانی. تهران: نی.
- لباف، فریبا. (۱۳۹۰). مقابله با جنگ نرم در دانشگاه (با تأکید بر نقش اساتید و دانشجویان)، توسعه مدیریت و منابع انسانی و پشتیبانی، ۶(۲۱)، ۱۰۳-۱۲۴.
- ماه‌پیشانیان، مهسا. (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی تهدیدهای نرم. مجله پگاه حوزه، شماره ۲۸۹، ۳۰-۳۳.
- متقی‌زاده، احمد. (۱۳۹۰). مؤلفه‌های قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران، دوفصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۱(۲)، ۱۰۵-۱۲۷.
- مقام معظم رهبری. (۱۳۸۴). بیانات در دیدار جمعی از ایثارگران و خانواده‌های شهدای استان کرمان. ۱۳۸۴/۰۲/۱۲.
- ملکی، سعید و حاتمی، داوود. (۱۳۹۲). جنگ نرم و راهکارهای مقابله با آن با الهام از دیدگاه‌های مقام معظم رهبری، مهندسی فرهنگی، ۸(۷۶)، ۶۵-۸۲.
- نای، جوزف. (۱۳۸۸). قدرت نرم، ترجمه محمود عسگری، فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۶، صص ۲۴-۱۱.
- نائینی، علی محمد. (۱۳۸۹). درآمدی بر ماهیت‌شناسی جنگ نرم، فصلنامه راهبرد دفاعی، ۸(۲۸)، ۱-۳۲.
- نجفی، حسن؛ وفائی، رضا و ملکی، حسن. (۱۳۹۴). تبیین ابعاد و مؤلفه‌های رشد معنوی انسان و تحلیل آن در محتوای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران، فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۱(۱)، ۱۲۵-۱۴۸.
- نقیب‌السادات، سیدرضا. (۱۳۸۷). پدافند غیرعامل، مقوله‌ای فرهنگی، ویژه نامه جشنواره فرهنگی هنری پایداری ملی، شماره ۱۰، ۲-۳.
- نوریان، محمد. (۱۳۸۹). تحلیل برنامه درسی دوره ابتدایی ایران. تهران: گویش نو.
- هرسیچ، حسین. (۱۳۹۰). تجزیه و تحلیل ویژگی‌ها، مبانی و مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، دوفصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۱(۳)، ۱۳۷-۱۶۱.
- یزدانی، عنایت‌الله و اخوان، طاهره. (۱۳۹۰). بررسی نظری انقلاب‌های رنگی با تأکید بر انقلاب رز گرجستان و انقلاب لاله‌ای در قرقیزستان، فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، ۴(۹)، ۱۱۹-۱۳۸.
- یوسف‌زاده، محمدرضا و بختیار، عیسی. (۱۳۹۲). مدیریت جنگ نرم (رویکردها و شیوه‌ها)، فصلنامه توسعه مدیریت منابع انسانی و پشتیبانی، ۸(۲۷)، ۳۳-۶۰.
- Amirbek, A. & Ydyrys, K. (2014). Education and soft power: Analysis as an instrument of foreign policy. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 143, 514-516. Available online at www.sciencedirect.com.
- Nye, J. S., Jr. (March 1990). The misleading metaphor of decline. *Atlantic Monthly*, 86-94.
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.